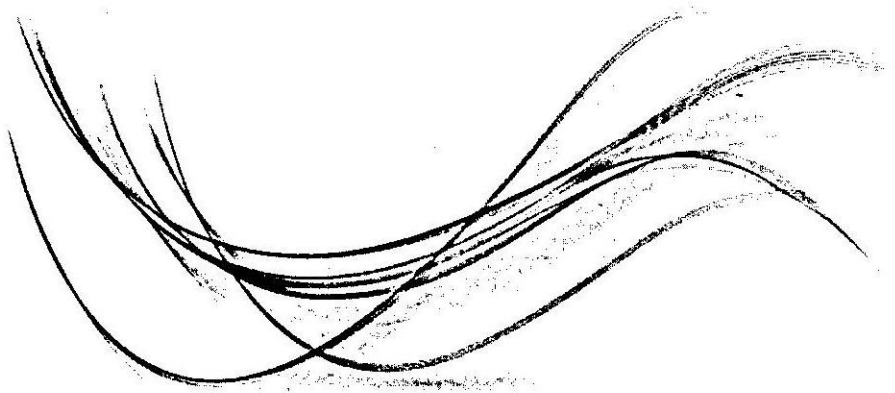

بِسْمِ اللَّهِ الرَّحْمَنِ الرَّحِيمِ

درآمدی بر کلام جدید

علی ربانی گلپایگانی

سروشنامه: ربانی گلپایگانی، علی، ۱۳۳۴ -
Rabbani Golpayegani, Ali

عنوان و نام پدیدآور: درآمدی بر کلام جدید
علی ربانی گلپایگانی

وضعیت ویراست: (ویراست ۲)

مشخصات نشر: قم: مرکز مدیریت حوزه های علمی خواران
مرکز نشر هاجر، ۱۴۰۱

مشخصات ظاهری: ۲۴۰ ص.

شابک ۹۷۸-۶۰۰-۳۷۸-۴۰۱-۷

وضعیت فهرست نویسی: فیبا / مسلسل: ۱۷۸۵

یادداشت: کتابنامه: ص. [۲۷۸] - ۱۳۳۵ همچنین به صورت زیر نویس.

موضوع: کلام شیعه • Shiiite theology

شناسه افزوده: حوزه علمی قم مرکز مدیریت حوزه های علمی خواران، مرکز نشر هاجر

Hozeh Elmīyeh Qom. Center management Hozeh Elmīyeh sīsters. Centre Publications hajar

رده بندی کنگره: BPT۰۳

رده بندی دیویی: ۲۸۷/۴

شماره کتابشناسی ملی: ۸۸۸۴۸۶

درآمدی بر کلام جدید

مرکز نشر هاجر - ناشر تخصصی زبان و ادبیات اسلامی

علی ربانی گلپایگانی

۲۴۰ صفحه، ۱۴۰۱

۹۷۸-۶۰۰-۳۷۸-۴۰۱-۷

۱۰۰۰ نسخه

چاپخانه: زلال کوثر

چاپ دوم ویراست دوم

(چاپ چهاردهم ۱۴۰۳)

لینک: hajarpub.ir

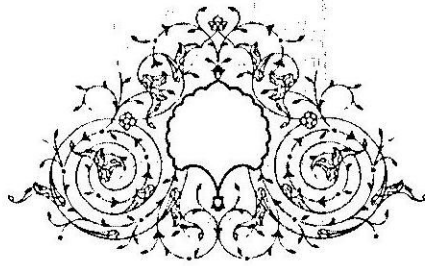
... ۱۴۴۴ تومان

قم - بلوار معلم - مجتمع نشران - واحد ۱۱۴

تلفن: ۰۲۵-۳۱۰۱۵ پیامک: ۱۰۰۰۳۱۰۱۵

hajarpub.ir info@hajarpub.ir

پیشگفتار

حوزه‌های علمیه شیعه، وارث میراث ماندگار علوم و معارف اهل بیت علیهم‌السلام و پاسدار حریم و کیان شریعت و عقاید اسلامی اند. این رسالت خطیر، مسئولیت عالمان دین‌باور را در عرصه تعلیم و تربیت، چند برابر کرده است. دغدغه‌های همیشگی عالمان متعهد و طلاب و فضیله‌دلسوز نسبت به اصلاح و غنابخشی کتبی و کیفی شیوه‌ها، متون و الگوهای آموزشی، در راستای بالندگی، پویایی و کارآمدی نظام آموزشی حوزه، ضرورت بازنگری و اصلاح و تدوین متون بدیع و کارآمد را مورد تأکید قرار می‌دهد.

منزلت و رفعت جایگاه متون درسی در حوزه‌ها و بهره‌مندی از تراث گران‌سنگ و ذخایر ارزشمند متون قویم، از صلحای سلف و وزانت و اعتبار مؤلفان آنها ایجاب می‌کند که در اصلاح و تدوین متون درسی، اهتمام و دقت و تأمل شایسته مبذول شود. همچنین دگرگونی و تحول در گرایش‌ها، نیازها، انتظارات، شیوه‌ها و الگوهای تعلیم و تربیت، مسئولیت متولیان و متصدیان امر آموزش و پژوهش و برنامه‌ریزی درسی را در حوزه افزون می‌سازد تا به صورت مستمر با ارائه روش‌ها و قالب‌های بدیع و با ارتقای محتوا به اصلاح و تدوین متون درسی، همت گمارند.

از این‌رو مرکز مدیریت حوزه‌های علمیه خواهران بر اساس ضرورت‌ها و نیازهای یاد شده، به اصلاح و تدوین متون درسی اقدام و ده‌ها جلد کتاب درسی را طرّاحی، تدوین و منتشر کرده است. در این فرایند سعی شده که با حفظ اصالت و غنای محتوایی گنجینه‌های ارزشمند بر جای مانده از عالمان گذشته، با کاربست تکنولوژی آموزشی و مراعات اصول، معیارها و الگوهای جدید، متونی متناسب با اهداف خود، در چارچوب برنامه‌ها و سرفصل‌های مصوب و سطح علمی و انتظارات فراگیران ارائه کند.

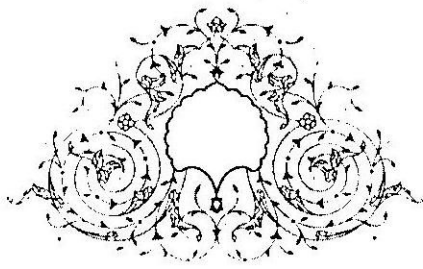
پیمودن این مسیر بلند و طولانی، به مساعدت و حمایت همه جانبه استادان، صاحب‌نظران، مدیران و طلاب معزز نیازمند است که با ارائه پیشنهادها، نقدها و دیدگاه‌هایشان ما را در

بهبودبخشی و طی نمودن درست و صحیح این مسیر صعب و دشوار، یاری دهند.
در اینجا فرصت را غنیمت می‌شماریم و از تمامی دست اندرکاران این طرح سترگ، به ویژه
مؤلف محترم جناب استاد علی ربانی گلپایگانی، کارشناسان گرانقدر که ارزیابی علمی این
کتاب را بر عهده گرفته‌اند، اداره کل برنامه‌ریزی و تدوین متون تحصیلی، قدردانی می‌کنیم و
تلاش خالصانه آنان را ارج می‌نهیم.

مرکز نشرهاجر

ناشر تخصصی زن و خانواده

www.ketab.ir

فهرست مطالب

پیشگفتار.....	۳
مقدمه مؤلف.....	۱۳
بخش اول: کلیاتی درباره علم کلام.....	۱۵
فصل ۱: تعریف و نامگذاری علم کلام.....	۱۷
۱. تعریف علم کلام.....	۱۷
۲. نامگذاری علم کلام.....	۱۹
۳. وجه تسمیه.....	۲۰
فصل ۲: اهداف و جایگاه علم کلام.....	۲۲
۱. اهداف علم کلام.....	۲۲
۲. جایگاه علم کلام.....	۲۳
فصل ۳: موضوع و مسائل علم کلام.....	۲۵
۱. موضوع علم کلام.....	۲۵
مقایسه دودیدگاه.....	۲۷
۲. مسائل علم کلام.....	۲۸
فصل ۴: رابطه علم کلام با علوم دیگر.....	۲۹
۱. علم کلام و علوم دینی.....	۲۹
۲. علم کلام و دیگر علوم بشری.....	۲۹
۳. علم کلام و فلسفه دین.....	۳۱

۳۳	فصل ۵: تاریخ و تطور علم کلام.....
۳۳	۱. نقطه آغاز.....
۳۳	۲. اسباب و عوامل تحولات.....
۳۵	۳. نقد دو دیدگاه.....
۳۶	۴. نقش فلسفه در تحول علم کلام.....
۳۸	۵. علوم تجربی و تحول علم کلام.....
۴۱	بخش دوم: چیستی و چرایی کلام جدید از نگاه صاحب نظران.....
۴۳	فصل ۱: تجدد در شبهات و مؤیدات.....
۴۳	۱. حوزه تجدد در علم کلام.....
۴۴	۲. منشأ تحولات جدید در بحث های کلامی.....
۴۹	فصل ۲: تجدد در محتوا، مبنا و روش.....
۴۹	۱. چیستی علم کلام.....
۵۱	۲. پیشینه تاریخی و وجه نامگذاری.....
۵۴	۳. رسالت علم کلام.....
۵۴	۴. روش شناسی علم کلام.....
۵۶	۵. ضرورت تفکر عقلی در دفاع از دین.....
۵۷	۶. معیار تجدد در علم کلام.....
۵۹	فصل ۳: تجدد در مسائل و روش.....
۵۹	۱. فرایند تکامل علم کلام.....
۵۹	۲. قلمرو تحول و تجدد.....
۶۰	۳. مسائل جدید کلامی.....
۶۱	۵. عالمان مسلمان و بحث های جدید کلامی.....
۶۱	۶. ضرورت و شیوه تحول در متون کلامی.....
۶۵	فصل ۴: تجدد در شبهات و ابزار دفاع.....

۶۵	۱. چیهستی علم کلام
۶۶	۲. تفاوت کلام و فلسفه
۶۹	۳. فلسفی شدن علم کلام
۷۱	۴. کلام جدید
۷۴	فصل ۵: تجدد در مبانی، رویکرد و روش
۷۴	۱. سازگاری با فرهنگ و تفکر انسان جدید
۷۵	۲. خلاصه دیدگاه
۷۶	۳. ارزیابی
۷۹	فصل ۶: تحول در هندسه معرفتی علم کلام
۷۹	۱. تجدد عام و خاص
۸۰	۲. تجدد خاص در علم کلام
۸۳	۳. خلاصه نظریه
۸۴	۴. ارزیابی
۸۶	فصل ۷: تحول در مسائل، مبانی، روش و زبان
۸۶	۱. تحول کمی و کیفی در علوم
۸۸	۲. تحول در کلام قدیم
۸۹	۳. تحول کلامی در عصر جدید
۹۰	۴. محورهای ثابت در علم کلام
۹۹	بخش سوم: مباحثی از کلام جدید
۱۰۱	فصل ۱: تعریف دین
۱۰۱	۱. دین در لغت
۱۰۲	۲. عنصر مشترک ادیان
۱۰۳	۳. تعریف عام و خاص دین
۱۰۴	۴. تعریف‌های ذاتی دین

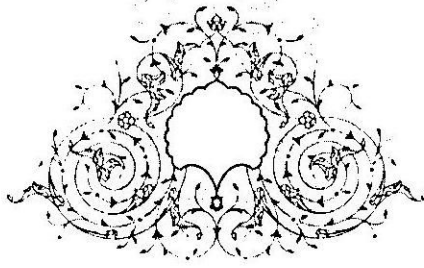
۱۰۵.....	۵. تعریف‌های کارکردگرایانه دین.....
۱۰۸.....	۶. تعریف جامع دین.....
۱۰۹.....	۷. تعریف‌هایی از دین شناسان مسلمان.....
۱۱۳.....	فصل ۲: منشأ دین.....
۱۱۳.....	۱. دیدگاه‌های خداپاورانه.....
۱۱۷.....	۲. دیدگاه‌های طبیعت‌گرایانه.....
۱۲۷.....	فصل ۳: نیاز بشر به دین.....
۱۲۷.....	۱. تبیین و اهمیت مسأله.....
۱۲۸.....	۲. دین، زمینه‌ساز سعادت ابدی.....
۱۲۹.....	۳. هدایت عمومی و فطرت بشری.....
۱۳۰.....	۴. جامعیت و قداست قانون.....
۱۳۱.....	۵. دین و حیات معقول بشر.....
۱۳۱.....	۶. دین و پرورش فضایل اخلاقی.....
۱۳۲.....	۷. دین و عقاید راستین.....
۱۳۵.....	فصل ۴: قلمرو دین.....
۱۳۵.....	۱. عقل و قلمرو دین.....
۱۳۶.....	۲. قرآن و قلمرو دین.....
۱۳۹.....	۳. نقد سکولاریسم.....
۱۴۱.....	فصل ۵: زبان دین.....
۱۴۱.....	۱. ماهیت و پیشینه بحث.....
۱۴۲.....	۲. دیدگاه‌های غیر معرفتی.....
۱۴۶.....	۳. دیدگاه‌های معرفتی.....
۱۵۱.....	فصل ۶: عقل و وحی.....
۱۵۱.....	۱. عقل در لغت و اصطلاح.....

۱۵۳	۲. قرآن و تفکر عقلی.....
۱۵۴	۳. جایگاه و حجیت عقل از دیدگاه روایات.....
۱۵۵	۴. کارکردهای عقل در دین شناسی.....
۱۵۷	۵. دیدگاه‌های نادرست.....
۱۵۹	فصل ۷: عقل و ایمان.....
۱۵۹	۱. چیستی ایمان.....
۱۶۰	۲. دیدگاه‌های مختلف در باب نسبت عقل و ایمان.....
۱۶۳	۲. برتری ایمان بر عقل.....
۱۶۳	۳. برتری عقل بر ایمان.....
۱۶۴	۴. تفکیک حوزه و ایمان.....
۱۶۴	۵. عقل گرایی اعتدالی.....
۱۶۶	۶. تفاوت عقل گرایی اعتدالی با عقل گرایی انتقادی.....
۱۶۷	فصل ۸: دین و عقلانیت جدید.....
۱۶۷	۱. رنسانس و عقلانیت جدید.....
۱۶۸	۲. اومانيسم و عقلانیت جدید.....
۱۶۹	۳. ماکس وبر و عقلانیت جدید.....
۱۷۰	۴. دین و عقلانیت نظام مند.....
۱۷۲	۵. دین و عقلانیت ابزاری و سوداگرا.....
۱۷۳	۶. واکنش‌ها و انتقادهای.....
۱۷۵	فصل ۹: علم و دین.....
۱۷۶	۱. علم و دین مورد بحث.....
۱۷۸	۲. دیدگاه‌ها.....
۱۸۱	۳. سازگاری یگانه انگار.....
۱۸۳	۴. جدا انگاری علم و دین.....

۱۸۶.....	فصل ۱۰: تجربه دینی.....
۱۸۶.....	مقدمه.....
۱۸۷.....	۱. چیستی و ویژگی های تجربه دینی.....
۱۸۸.....	۲. گونه های تجربه دینی.....
۱۸۹.....	۳. واقع نمایی تجربه دینی.....
۱۹۱.....	۴. تجربه دینی و وحی نبوی.....
۱۹۵.....	فصل ۱۱: تکثرگرایی دینی.....
۱۹۵.....	۱. تبیین موضوع بحث.....
۱۹۸.....	۲. مبنای معرفت شناختی تکثرگرایی دینی.....
۲۰۱.....	۳. مبنای دینی تکثرگرایی دینی.....
۲۰۳.....	۴. تکثرگرایی دینی و فلسفه نبوت.....
۲۰۳.....	۵. استدلالی نادرست.....
۲۰۵.....	فصل ۱۲: ابزارها و قواعد فهم دین.....
۲۰۶.....	۱. ابزارهای فهم دین.....
۲۰۷.....	۲. قواعد فهم دین.....
۲۱۳.....	فصل ۱۳: تحول و تکامل فهم دین.....
۲۱۳.....	۱. گونه های تحول در فهم.....
۲۱۵.....	۲. مجرد معرفت و تکامل فهم.....
۲۱۶.....	۳. فرضیه تحول تئوریک معانی.....
۲۱۷.....	۴. فهم عصری دین.....
۲۲۱.....	فصل ۱۴: کثرت فهم ها و فهم معیار.....
۲۲۱.....	۱. کثرت های سازگار.....
۲۲۲.....	۲. کثرت های ناسازگار.....
۲۲۳.....	۳. عوامل اختلاف فهم ها.....

۲۲۴.....	۴. معیار ارزیابی و داوری
۲۲۶.....	۵. مرجعیت دینی و سیاسی
۲۲۷.....	۶. نسبی گرایی و کثرت قرائت ها
۲۳۱.....	کتابنامه

www.ketab.ir

مقدمه مؤلف

تحول و تکامل، یکی از اوصاف علوم بشری است. همه دانش‌های بشری با مسائل بسیط و محدودی آغاز شده و به تدریج، در سایه پرسش‌ها، نقدها، موشکافی‌ها و عوامل دیگر دستخوش تحول و تکامل شده و رشد کمتی و کیفی پیدا کرده‌اند.

علم کلام نیز از این قاعده کلی مستثنی نبوده است. تحول در علم کلام عامل ویژه‌ای نیز داشته است که به رسالت پاسخگو بودن آن به شبهات و پرسش‌های دینی هر عصر باز می‌گردد. از این رو، علم کلام پیوسته با مسائل جدید کلامی مواجه بوده و برای پاسخگویی به آنها، علاوه بر استفاده از اصول و منابع ثابت عقلانی و وحیانی، از روش‌های نوین و داده‌های علمی و تجربی جدید، متناسب با مسائل مورد بحث نیز بهره گرفته است. چنان‌که مطالعه سیر تطور علم کلام گواه روشن این مدعاست.

در عصر جدید، به دلیل تحولات عظیمی که در عرصه‌های فلسفه، علم و مسائل اجتماعی رخ داده است، پرسش‌ها و چالش‌های جدیدی در زمینه باورها و ارزش‌های دینی مطرح شده است. عده‌ای از فیلسوفان و متکلمان (هم در جهان مسیحیت و هم در جهان اسلام) به چاره‌اندیشی برخاسته و برای حل مشکلات و چالش‌ها، دیدگاه‌های گوناگونی را مطرح کرده‌اند. از این جریان فکری نوین در عرصه الهیات و کلام به عنوان «کلام جدید» یا «الهیات مدرن» یاد می‌شود.

چالش‌ها و شبهات نوین کلامی در جهان اسلام را می‌توان به دو بخش کلی تقسیم کرد:

الف) چالش‌ها و شبهات مربوط به عقاید دینی، مانند خداپرستی، ایمان به حیات پس از مرگ و سرای آخرت، وحی و نبوت و مانند آن‌ها.

ب) چالش‌ها و شبهات مربوط به احکام اجتماعی اسلام، مانند آزادی، حقوق بشر، حقوق زنان، دموکراسی و نظایر آن‌ها.

ماتریالیست‌ها، پوزیتیویست‌ها و تجربه‌گرایان در معرفت‌شناسی با انگیزه‌های متفاوت و

شیوه‌های گوناگون، شبهات و چالش‌های دسته اول را دامن زده‌اند، چنان‌که اومان‌یست‌ها، لیبرالیست‌ها و سکولارها بنیان و مروجان شبهات و چالش‌های دسته دوم بوده‌اند. بدیهی است پرداختن به همه این مسائل، مجال گسترده‌ای را می‌طلبد که در گنجایش کتاب حاضر نیست. بدین جهت دست به گزینش زده و بخشی از مسائل جدید کلامی را که بر محور دین می‌چرخند، مورد بحث قرار داده‌ایم. مسائل گزینش شده از رایج‌ترین و مهم‌ترین مسایل کلامی جدید می‌باشند که در مراکز حوزوی و دانشگاهی مورد گفتگو قرار گرفته‌اند. از آنجا که کتاب حاضر به عنوان متن آموزشی تهیه شده، رعایت اختصار و ایجاز، اجتناب ناپذیر بوده است. با این حال کوشش شده که مباحث، نامفهوم نبوده و برای دانشجویان و طلاب مقطع عمومی و تخصصی قابل استفاده باشد. بدیهی است این هدف، آنگاه برآورده می‌شود که مبادی لازم منطقی، فلسفی و کلامی فرا گرفته شده باشد. در هر حال، بهره‌گیری از اساتید فن، شرط فهم کامل مطالب کتاب خواهد بود.

کتاب حاضر که متن درسی مقدماتی در زمینه کلام جدید، در حوزه‌های علمیه خواهران و مرکز تخصصی علم کلام است، نخستین بار در سال ۱۳۸۵ ش از سوی مرکز نشرهاجر چاپ و منتشر گردید، و پس از آن چندین بار تجدید چاپ شد. اکنون با ویرایش جدید، تقدیم دانش‌پژوهان و علاقمندان مباحث جدید کلامی می‌گردد. ویرایش جدید در سه بخش سامان یافته است:

بخش اول: کلیاتی درباره علم کلام؛

بخش دوم: درباره چیستی و چرایی کلام جدید

بخش سوم: در بردارنده مباحثی مهم و کاربردی از کلام جدید

امید است معرفی کلام قدیم و جدید و بررسی مهم‌ترین مسایل جدید کلامی عصر ما در زمینه دینی، برای عموم علاقمندان به مباحث جدید کلامی، به ویژه دانش‌پژوهان مراکز حوزوی و دانشگاهی، آموزنده و سودمند باشد.

حوزه علمیه قم

علی ربانی گلپایگانی

ش ۱۴۰۱/۴/۲۸

۱۹ ذیحجه الحرام ۱۴۴۳ ق.